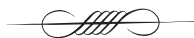

FELEKY GÁBOR ATTILA

A spanyol és latin-amerikai kapcsolatháló- elemzés múltjáról és jelenéről

Bevezetés

A kapcsolatháló-elemzés történetét vizsgáló szerzők munkáiban jellemzően hiába keresnénk spanyol és latin-amerikai kutatók neveit, illetve általuk fémjelzett iskolák bemutatását. (FREEMAN 2004.; KÖNCZEI 2007.; PRELL 2012.; SCOTT 2000.). Mégis, a magyar kapcsolatháló-elemzők közül sokakban él a meggyőződés, hogy spanyol ajkú kollégáik jelentős tudományos eredményekkel büszkélkedhetnek. Ennek egyik oka valószínűsíthetően abban keresendő, hogy a Cervantes nyelvét beszélő kapcsolatháló-elemzők 2001-ben konferenciát tartottak Budapesten, amelyről a Szociológiai Szemle hasábjain beszámoló is megjelent, jelentős publicitást biztosítva az eseménynek (LETENYEI 2001.). Másik magyarázó tényező lehet José Luis Molina viszonylagos ismertsége: a barcelonai kutató 2006-ban, a hazai kapcsolatháló-elemzők egyik legfontosabb rendezvényén, a Hunnet Konferencián előadást tartott és műhelyfoglalkozást vezetett, továbbá írásainak néhány részlete magyar fordításban is olvasható (LETENYEI 2005). Harmadik okként merülhet fel annak ismerete, hogy REDES néven külön spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzési folyóirat is létezik. Mi lehet a magyarázata, hogy míg nemzetközi szinten nem tartják meghatározó jelentőségűnek a spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzőket, számos jel azt mutatja, hogy ez mindannak ellenére történik, hogy a spanyolországi és latin-amerikai kutatók jelentős tudományos tevékenységet fejtenek ki az adott területen? A cikkben ennek a kérdésnek a megválaszolására teszünk kísérletet.

A spanyol ajkú kapcsolatháló- elemzés vizsgálata szakfolyóirati publikációk alapján

Vizsgálódásunk kiindulópontjaként annak felderítésére teszünk kísérletet, hogy a kapcsolathálózati tudományos folyóiratok publikációi között milyen mértékű a spanyol ajkú szerzők jelenléte. Ennek érdekében elsőséggént a kapcsolatháló-elemzők nemzetközi szervezete, az *International Network for Social Network Analysis (INSNA)* hivatalos tudományos folyóiratában, a *Connections*-ben megjelent írásokat elemezzük – az 1977/78-as első évfolyamtól a 2010-es 30. évfolyamig bezárólag publikált 68 számban megjelent összes cikket lefedi vizsgálatunk. A jelzett publikációk közül 233 cikk esetében került egyértelműen feltüntetésre, hogy a szerző, illetve a szerzők mely intézményhez kötődnek. Minden cikkhez hozzárendeltük azon országot, amelynek területén található a megjelölt intézmény (a 15 nemzetközi társszerzőségű cikk esetében két-két ország hozzárendelése történt). Az írássok vizsgálatát követően egy 248 tételből álló listát kaptunk, amelyen 10 ország neve egyszer, míg további 13 ország megnevezése többször is előfordult. Az előfordulási gyakoriság azt mutatja meg, hogy az adott állam intézményeinek kutatói hány írásművet publikáltak a folyóiratban a vizsgált periódus alatt. Amint az 1. táblázatban is jól látható, mindössze egy cikk jelent meg spanyolországi, és további három latin-amerikai intézmények kutatóinak tollából. A két mexikói (HARARY et al. 2001.; MENDIETA et al. 1997.) és az argentin (FRIEDMAN et al.

2006.) kötődésű cikk amerikai társszerzőséggel készült, míg a spanyolországi cikk szerzője egyedül jegyzi a publikációt (MOLINA 2001b.). Ha a cikkek dátumát is vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a négy cikk közül az első 1997-ben jelent meg – a Mexikói Autonóm Egyetem három, továbbá a Texasi Egyetem egy kutatójától. Ezt megelőzően nem volt kimutatható aktivitás.

Az összehasonlítás kedvéért megemlítenőd, hogy magyarországi intézmények kutatóitól a vizsgált időszakban szintén négy

közlés jelent meg. Ezek közül az első kettő még az ezerkilencszáznyolcvanas évek végén: Sik Endre egyedül jegyzett írása 1987-ben látott napvilágot (SIK 1987.), Czako Ágnessel közösen írt, vezetői csereügyleteket taglalo cikke pedig az ezt követő évben (Czako és Sik 1988). A sort Vedres Balázs folytatta az ezredfordulón (VEDRES 2000.), majd 2007-ben két MTA-s kutató (Nepusz Tamás és Bazsó Fülöp) az angliai Kingston Egyetemen dolgozó Petróczi Andreával publikált közös cikket (PETRÓCZI et al. 2007.).

A leírtakkal összhangban van José Luis Molina 2009-es vizsgálatának eredménye is. A kutató a *Social Networks* – évfolyamonként jellemzően négy számmal bíró – folyóiratban 1979-től 2007 augusztusáig megjelent cikkek szerzőinek nemzetiségét megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy Spanyolország és Latin-Amerika kutatói nem jelennek meg hangsúlyosan. A legalább két cikket jegyző országok listáján 19 állam szerepel (Magyarország nincs ezek között), Spanyolország hat cikkel a 11. helyen található, míg a mexikói intézmények kutatói által publikált négy cikk a 14. helyre jogositja az országot. Spanyol nyelvet használó más ország nem került fel a tabellára. A mezőnyt 425 cikkel vezeti az Egyesült Államok, ezt követi Anglia és Hollandia 45, illetve 44 publikációval, de az ausztrál és kanadai kutatók is 24-24 közléssel büszkélkedhetnek. (MOLINA 2009.).

A spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzés kezdeti éveinek története

Az előző fejezetben rámutattunk, hogy az angol nyelvű publikációs tevékenység alapján a spanyol ajkú kapcsolatháló-elemzők jelentős tudományos súlya nem tűnik kimutathatónak. Következő lépésként megvizsgáljuk, hogy saját nyelvi környezetükben milyen teljesítményt nyújtanak a terület spanyol nyelvet beszélő kutatói. Ennek megalapozására mindenekelőtt kiemelt fontosságúnak tartjuk annak bemu-

ORSZÁG	ÍRÁSMŰVEK SZÁMA
USA	154
Anglia	21
Kanada	21
Hollandia	13
Franciaország	5
Németország	5
Ausztrália	4
Magyarország	4
Finnország	3
Japán	2
Korea	2
Mexikó	2
Skócia	2
Argentína	1
India	1
Írország	1
Kína	1
Olaszország	1
Spanyolország	1
Svájc	1
Szlovénia	1
Tajvan	1
Új-Zéland	1
ÖSSZEG	248

1. táblázat Az egyes országok intézményeinek publikációs aktivitása a *Connections* folyóirat első 30 évfolyamában

tatását, hogy a hálózatelemzés hogyan alakult ki, továbbá miként fejlődött a spanyol és latin-amerikai tudományos közösségben.

A kezdetek bemutatása

Molina (2007) alapján a kapcsolatháló témájú spanyol nyelvű közlések közül az első a szociológus Félix Requena Santos (Malagai Egyetem) *A társadalmi kapcsolatháló koncepciója* című cikke volt, amelyet egy évvel később követett Narciso Pizarro (Madridi Complutense Egyetem) a *Társadalmi kapcsolatháló elmélete* bevezető jellegű írása (PIZARRO 1990.; REQUENA SANTOS 1989.). A kapcsolatháló-elemzés módszertanával készült vizsgálatok közül Requena Santos a munkaerőpiac és a kapcsolatháló összefüggéseit elemző munkái (REQUENA SANTOS 1991b.; REQUENA SANTOS 1991a.), az antropológus Aurelio Díaz és kollégái barcelonai kokainistákról írt műve (DÍAZ et al. 1992.), az antropológus Molina (Barcelónai Autonóm Egyetem, UAB) a szervezetek informális organigramját vizsgáló írása (MOLINA 1993.), a szociológus Josep A. Rodríguez (Barcelónai Egyetem) citációs hálózatokat feltáró elemzése (RODRÍGUEZ 1993.) említhető meg. Nemcsak a publikációk terén figyelhető meg a hálózati megközelítés terjedése: Carlos Lozares, a Barcelonai Autonóm Egyetem szociológusa – a San Diegóban található Kaliforniai Egyetemen szerzett ismereteire alapozva – 1993-ban, Spanyolországban elsőként egyetemi kurzus keretében kezdi oktatni a kapcsolatháló-elemzést (MOLINA 2007.).

Az imént említett példák mind Spanyolországhoz köthetőek, melynek oka, hogy a hálózatok formalizáltan történő vizsgálata Latin-Amerikában csupán az 1990-es évek végén kezdődött el (Espinoza 2005). Kivételként a chilei Vicente Espinoza munkássága említhető meg, aki santiagói szegények között, névgenerátorokat tartalmazó kérdőívek segítségével végzett kutatást, igaz, eredményeit nem Chilében, hanem Kanadában, a Torontói Egyetemen Barry Wellman iránymutatásával

írt doktori értekezésében publikálta (ESPINOZA 1992.). A hálózatok fontosságának szerepét azonban már korábban is több kiváló kutató felismerte, az ezt vizsgáló kutatások kezdete a hetvenes évek közepén megjelent két műhöz köthető. A latin-amerikai tudományos közösség már 1975-ben találkozhatott a társadalmi kapcsolatháló kiemelt fontosságát hangsúlyozó írással, mégpedig az antropológus Larissa Adler Lomnitz mexikóvárosi szegényekről szóló könyvében. A mű a marginalizálódott egyének túlélési mechanizmusait mutatja be, amelyben kiemelt fontosságot kap a kölcsönös segítségnyújtások hálózata (LOMNITZ 1975.). A kutató munkásságának ismertségét és elismertségét jól mutatja, hogy Granovetter a gyenge kötésekéről írt klasszikus cikkében foglaltak újragondolásakor idézi Lomnitz művét annak alátámasztására, hogy a szegények másoknál jobban támaszkodnak az erős kötésekre (GRANOVETTER 1983.). 1976-ban a Temucói Katolikus Egyetemen antropológiát oktató cseh származású Milan Stuchlik publikálja a Chile déli részén élő mapuche közösségekről szóló könyvét, amelyben az 1968 óta végzett – a közösségen belüli hálózatokat is figyelembe vevő – kutatásának eredményeit közli (STUHLIK 1976.). Beszédes tény, hogy a könyvet csupán 1999-ben fordították le spanyol nyelvre (STUHLIK 1999.). Az említett két műben nem kerül sor egy-egy közösség kapcsolathálójának formális módszerekkel történő felrajzolására: a hálózatok vizsgálatának ezen korszakát éppen ezért Schmidt és Molina nyomán heurisztikusnak nevezhetjük, amennyiben a szerzők – legalább részben – hálózati perspektívából teszik fel kutatási kérdéseiket, ugyanakkor nem alkalmazzák a kapcsolatháló-elemzés formalizált módszereit (SCHMIDT–MOLINA 2003.).

Az első lépések a közös munka felé

Az INSNA 1994-ben már tizennegyedik alkalommal rendezte meg éves – Sunbelt elnevezésű – konferenciáját, de témánk szempont-

jából nézve mégis kezdetként tekinthetünk ezen New Orleans-i rendezvényre. Itt határozta el ugyanis a három egymásra találó spanyol anyanyelvű résztvevő (Jorge Gil Mendieta, José Luis Molina és Josep A. Rodríguez), hogy összefognak a kapcsolatháló-elemzés spanyol ajkú kutatói közösségben történő elterjesztése érdekében. Ezen szükség felismerése magától értetődő volt, ugyanis ekkor még főként angol-szász kapcsolatok kellettek a kapcsolathálózati ismeretek megszerzéséhez. Ezt jól mutatja, hogy a három spanyol ajkú közül Rodríguez Scott Boormantól (Yale Egyetem) tanulta el a kapcsolatháló-elemzés elméletét és módszertanát, Mendieta Frank Harary (Michigan Egyetem és Új Mexikói Állami Egyetem) és Linton C. Freeman (Kaliforniai Egyetem, Irvine) tudományos közléseinek köszönhetően ismerkedett meg a kapcsolatháló-elemzéssel, míg Molina J. Clyde Mitchell (Manchester Egyetem) munkássága alapján, illetve antropológus kollégáival, Steve Borgattival (Dél-Karolinai Egyetem) és H. Russell Bernarddal (Floridai Egyetem) történt e-mailváltásokból próbált tájékozódni. A háromfős alakulat lelkesedését jól mutatja, hogy 1998-ban Spanyolországban Rodríguez és Molina, 2002-ben pedig Mexikóban Mendieta és Molina rendezte meg az INSNA Sunbelt konferenciát (MOLINA 2007.).

A szóban forgó eseményt követően a spanyol ajkú kapcsolatháló-elemzés komoly fejlődésnek indult. 1995-ben Rodríguez *A hálózatok strukturális elemzése* elnevezéssel adott ki könyvet, míg Lozares *A kapcsolathálók elmélete* című művét publikálta (Lozares 1995, Rodríguez 1995). Ugyanebben az évben Molina egy cikkében a szervezeteken belüli kapcsolatok kutatásához kínált alkalmazható módszertant, majd 1996-ban Requena Santos *Kapcsolathálók és kérdőívek* nevet viselő füzetében foglalta össze a hálózati adatok kérdőív segítségével történő gyűjtésének lehetséges eszközeit (MOLINA 1995.; REQUENA SANTOS 1996.).

3.3 Az első Kerekasztal

1998-ra a hálózatelemzés már kezdett ismertté és elfogadottá válni a spanyol ajkú társadalomtudósok körében. Ennek jele, hogy Pizarro 1998-ban megjelent társadalomtudományi kézikönyvében külön fejezetet szentelhetett a kapcsolatháló-elemzésnek (Pizarro 1998), továbbá, hogy a Spanyolországban található katalán városban, Sitges-ben került megrendezésre a XVIII. Sunbelt konferencia. A spanyol kutatók igyekeztek a legtöbbet kihozni az INSNA konferenciájából: Pizarro és kollégája, Tomás Rodríguez Villasante a Sunbelt konferenciát megelőző napokra a Madridi Complutense Egyetemen szemináriumot rendezett, amelyre a Sunbelt számos külföldi előadóját meghívta – többek között Patrick Doreian, Barry Wellman és Harrison White is jelen volt. A rendezvény a *Kapcsolatháló-elemzés. Egy interdiszciplináris paradigma konszolidálása* címet viselte, és az ott elhangzott előadások később publikálásra kerültek a *Política y sociedad* folyóirat különszámában. A spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzés akkori helyzetét jól mutatja, hogy ebben az ezredfordulón megjelenő kiadványban volt első alkalommal spanyol nyelven olvasható Granovetter gyenge kötésekről 1973-ban írott klasszikus műve (GRANOVETTER 2000.), és Linton C. Freeman egy 1979-ben, és Barry Wellman egy 1988-ban publikált cikke is itt jelent meg először Spanyolországban¹ (FREEMAN 2000.; WELLMAN 2000.). Szintén a hálózatelemzés meghonosításának kezdeti nehézségeiről árulkodik, hogy a szemináriumon Reyes Herrero *A kapcsolatháló-elemzés terminológiája. Definíciós és fordítási problémák* címmel tartott előadásában a szakkifejezések egyértelmű és pontos fordításának szükségességére hívta fel a figyelmet, és javaslatot is tett konkrét spanyol szakkifejezésekre (HERRERO 2000.).

A madridi rendezvényt követően, május 28 és 31 között tartotta meg Sitges városában a XVIII. Sunbelt konferenciát az INSNA. A spanyol anyanyelvű szervezők a hivatalos

Sunbelt szekciókat megelőzően egy Társadalmi kapcsolatháló-elemzési *Hispan Kerekasztal* (Mesa Hispana para el Análisis de Redes Sociales) elnevezésű mellékkonferenciát hoztak létre azzal a céllal, hogy az angol nyelvet nem, illetve nem kellő mértékben bíró, de a téma iránt érdeklődő spanyol ajkú kutatók összegyűlhessenek, és közösséget alkothassanak. Itt fogalmazódott meg egy spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzési honlap szükségessége, továbbá a téma iránt érdeklődőket összefogó levelezőlista megalkotásának igénye. (MOLINA et al. 2002.; MOLINA 2007.)

A levelezőlistára közel két évet kellett várni. Létrehozása a *Barcelonai Autonóm Egyetem* (Universitat Autònoma de Barcelona) intézményéhez, illetve az itt dolgozó José Luis Molina, továbbá a technikai megoldásokban segédkező Steve Borgatti (Boston College) nevéhez fűződik. Molina küldte el 2000. április 28-án az első levelet a REDES² levelezőlistára, mely egy hónapon belül már 90 új feliratkozóval büszkélkedhetett, 2012 szeptemberében pedig már több mint 700 tagja volt.³ Az ezredfordulókortól létre a REDES honlap is, amely cikkeket, híreket és önképzésre is alkalmas tananyagokat tartalmazott, és amelynek tartalma napjainkban is folyamatosan bővül.⁴

3.4 A második Kerekasztal

Budapesten, a XXI. Sunbelt konferencia első napján (2001. április 25-én) zajlott le a második Kerekasztal. A rendezvényen 13 prezentáció⁵ hangzott el. Molina az 1998 és 2001 közti időszak egyik fő jellegzetességének azt tartja,

hogy a kapcsolatháló megközelítés milyen nagy mértékben hódított teret Latin-Amerikában, többek között Argentínában, Chilében, Mexikóban, Kolumbiában, Peruban, amit az is mutat, hogy a konferencián öt előadást latin-amerikaiak tartottak. Az esemény lehetőséget kínált arra, hogy a kifejezések spanyolosítására való törekvések ismételten napirendre kerülhessenek. Bemutatásra került egy lehetséges szöszedet, és a kifejezések értelmezésével és fordításával kapcsolatban igen termékeny párbeszéd kezdődött, amely a konferenciát követő hetekben a REDES-levelezőlistán folytatódott. A spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzés helyzetét áttekintő bevezető előadásában Molina három főbb nehézséget sorolt fel, amely Spanyolországban és Latin-Amerikában gátolja a kapcsolatháló-elemzés fejlődését. Először is rendkívül kevés felsőoktatási intézmény kurzuskínálatában szerepel hálózatelemzés (2001-ben Molina három spanyolországi és egy mexikói intézményt tudott megnevezni). Második akadály, hogy nincs spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzői szakfolyóirat, és így külföldre helyeken jelennek meg a cikkek, amely akadályozza, hogy a hálózatelemzést használó személyek egymás munkáit megismerjék. Harmadik akadályként a megközelítés legitimitációjának hiányát említi: számos diszciplínában ugyanis idegenkednek a használatától, illetve alkalmazhatatlannak gondolják azt. (LETENYEI 2001.; MOLINA et al. 2002.)

A másodikként megjelölt probléma megoldása nem sokat váratott magára. Megalapításra került a REDES elektronikusan megjelenő folyóirat, amelynek első száma éppen a budapesti konferencia néhány előadását tartalmazza, továbbá egy hálózatelemzési szöszedetet és egy ennek alkalmazásával készült mintafordítást. A 2002 januárjában megjelent első óta 21 szám látott virtuális napvilágot. A nyílt hozzáférés jegyében az összes évfolyam teljes anyaga elérhető a <http://revista-redes.rediris.es> honlapon. Az utóbbi idők fontos változása, hogy a spanyol nyelvű cikkek mellett

¹ A Wellman-cikk fordítása már korábban, 1997-ben megjelent Peruban (WELLMAN 1997).

² A „redes” spanyol szó jelentése „hálózatok”.

³ A levelezőlista a <http://listserv.rediris.es/cgi-bin/wa?A0=REDES> címen érhető el (Hozzáférés: 2012. szeptember 29.).

⁴ A honlap elérhető a <http://revista-redes.rediris.es/webredes/> és a <http://www.redes-sociales.net/> címen (Hozzáférés: 2012. szeptember 29.).

⁵ Köztük Letenyei László spanyol nyelvű előadása is.

a folyóirat teret enged portugálul írt anyagok számára is. A luzitán nyelv felkarolását mutatja, hogy a REDES 2012 júniusában kiadott 22. száma kizárólag portugál nyelven íródott. A folyóirat felelős kiadója a Barcelonai Autonóm Egyetem Kulturális Antropológia Tanszéke. (MOLINA et al. 2002.)

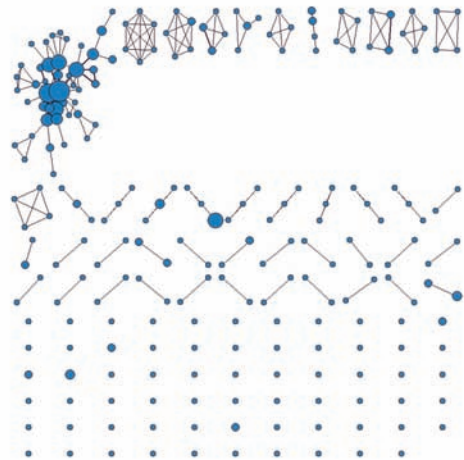
A budapesti konferenciát követő években a folyóirat létrejöttével számos monográfia került kiadásra, továbbá válogatások jelentek meg, amelyekben klasszikus cikkek fordításai olvashatóak. Ezek közül érdemes megemlíteni az Araucaria folyóirat közléseit (DÍAZ-GUILERA et al. 2003.; MAYA JARIEGO 2003.; DE LA RÚA 2004.), Molina kézikönyvét (MOLINA 2001a.), a mexikói Mendieta és Schmidt által szerkesztett, a hálózatelemzés társadalomtudományi alkalmazását taglaló könyvet (Mendieta és Schmidt 2002), illetve Requena Santos közel ötszáz oldalas kötetét, melyben a kapcsolatháló-elemzés eredetéről, elméleteiről és alkalmazási lehetőségeiről ad áttekintést – összegyűjtve és lefordítva 16 klasszikusnak számító tudományos cikket (REQUENA SANTOS 2003.). Mindezt figyelembe véve nem jelent különösebb meglepetést azon tény, hogy a 2004-es III. Kerekasztal szervezői több mint 30 előadással számolhattak (GONZÁLEZ – MOLINA 2003.).

Jelen írás keretein belül lehetetlen volna teljességében bemutatni a 2004 óta bekövetkezett eseményeket. A következő két fejezet ennek megfelelően kisebb célt tűz ki maga elé. Egyrészt társszerzői hálózatok vizsgálatával ismertetjük, hogy az elmúlt évtizedben a spanyol ajkú kapcsolatháló-elemzők között mennyire tekinthető jellemzőnek az együttműködés, másrészt bemutatunk néhány jelentős, valamilyen szempontból kiemelt fontosságú hálózatelemzési szellemi műhelyt.

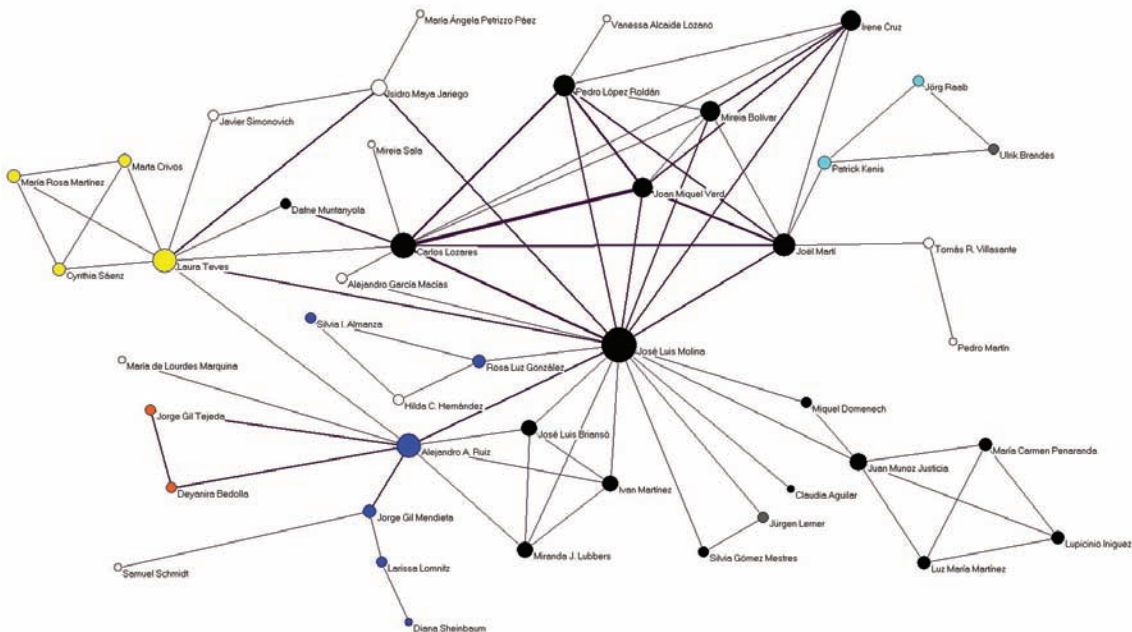
A REDES-ben megjelent cikkek társszerzőségi szempontú elemzése

A REDES magazin 2002 óta megjelent 21 spanyol nyelvű száma 186 cikket tartalmaz, amelyek 230 – kevés kivételtől eltekintve spanyol anyanyelvű – szerzőtől származnak. Ezen publikációk társszerzőségének vizsgálata segítségével felderíthetjük, hogy a spanyol ajkú kapcsolathálózati kutatókra, illetve az egyes kutatócsoportokra milyen mértékben jellemző a tudományos együttműködés. Ennek érdekében elvégeztük a cikkek társszerzőségi elemzését, amely során az egymással közösen publikáló szerzőket tekintettük csomópontoknak, és két szereplő között kapcsolatot akkor jelöltünk, amennyiben a vizsgált időszakban legalább egy alkalommal közös cikkük jelent meg a folyóiratban. Az így kapott gráf az 1. sz. ábrán látható.

1. ábra A REDES folyóiratban megjelent cikkek szerzői hálózata ❖ A csomópontok mérete a publikációk számával arányos; saját szerkesztés

Könnyen megfigyelhetőek az izolált szerzők, szerzőpárosok és kutatócsoportok, ugyanakkor az elkülönült szereplők mellett egy jelentős méretű, 45 kutatóból álló algráfot találhatunk. Ez alapján elmondható, hogy – amellet, hogy a kutatók, kutatócsoportok el-

2. ábra A REDES folyóiratban megjelent cikkek társszerzői hálózatának legjelentősebb méretű elkülönülő algráfja

❖ A csomópont mérete a kapcsolódó élek számával, míg a vonalak vastagsága az együttműködések számával arányos; az árnyalatok különböző intézményeket jelentenek, a fehér színű csomópontok kivételével, amelyek azon intézményeket jelképezik, amelyek csupán egy szerzővel szerepelnek a hálózatban; saját szerkesztés

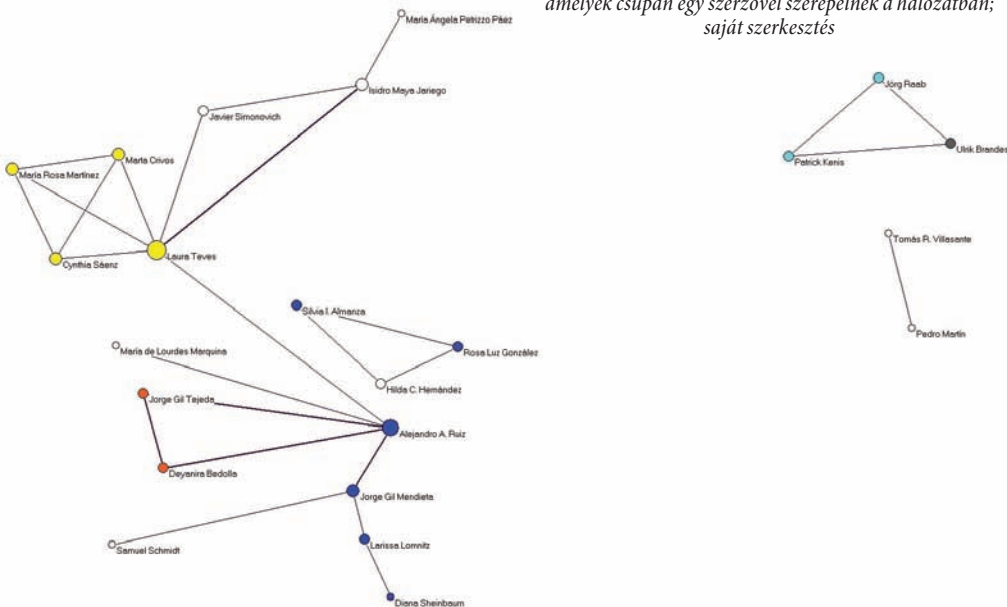
különülten publikálják eredményeiket – a szellemi műhelyek közötti személyes kapcsolatok is kialakultak. Ezt a 2. számú ábra mutatja be.

Ezen algráfot vizsgálva egyértelművé válik, hogy az egyes intézmények kutatói között – csak a formális, közös publikációk jelentette kooperációt tekintve – számos együttműködés található. A hálózat központi magját egyértelműen a Barcelonai Autonóm Egyetem kutatói alkotják, akiket az ábrán feketével jelöltünk.

Az őket szimbolizáló csomópontok nélkül az algráf egyes részei egymástól elszigeteltek lennének. Ezt a hipotetikus állapotot tüntettük fel a 3. számú ábrán.

3. ábra A REDES folyóiratban megjelent cikkek társszerzői hálózatának legjelentősebb méretű elkülönülő algráfja a Barcelonai Autonóm Egyetem kutatóinak feltüntetése nélkül

❖ A csomópont mérete az eredeti algráf kapcsolódó éleinek számával, míg a vonalak vastagsága az együttműködések számával arányos; az árnyalatok különböző intézményeket jelentenek, a fehér színű csomópontok kivételével, amelyek csupán egy szerzővel szerepelnek a hálózatban; saját szerkesztés

A kapcsolatháló-elemzés helyzete Spanyolországban és Latin-Amerikában

Az imént bemutatott elemzés is jól mutatja, hogy az elmúlt évtizedben milyen jelentős számú publikáció született, és milyen sok spanyol anyanyelvű kutató használta a kapcsolatháló-elemzés módszertanát. Számos kutatócsoport ért el jelentős eredményeket, és tett szert jelentős ismertségre a kapcsolatháló-elemzés területén. Ezek közül négy olyan szellemi műhelyt mutatunk be, amelyek irányadók lehetnek hasonló magyar kezdeményezések létrejöttéhez.

ARSChile (Santiago, Chile)⁶

A 2006-ban Santiagóban megalapított ARSChile egyrészt a kapcsolatháló-elemzés eszközeire specializálódott tanácsadási profillal rendelkezik, másrészt jelentős képzési, oktatási tevékenységet is kifejt. Távoktatási keretek között – kihasználva a spanyol világnyelv jellegét – sikerrel tartanak személyes megjelenést nem igénylő tanfolyamokat. A keresletet jól mutatja, hogy 2012 szeptemberében már 23. alkalommal indítják kapcsolatháló-elemző kurzusukat, továbbá a UCINet program használatát is kilencedik alkalommal fogják megismertetni a hallgatókkal. Figyelemfelhívó tény, hogy a hálózatelemzés módszertanának vidékfejlesztési projekteken történő alkalmazását hetedik alkalommal oktatják. Nemcsak virtuális, hanem helyszíni képzéseket is tartanak, ezek túlnyomó többségét állami intézmények számára végzik.

A szervezet alkalmazottai összegyűjtötték az általuk fontosnak ítélt kapcsolathálózati írásokat, és kurzusaik hallgatói számára egy digitális könyvtár formájában elérhetővé tették ezen kompilációt. A gyűjtemény tematikus bontása a következő: kapcsolathálózati szoftverek, kapcsolathálózati kézikönyvek, társadalmi tőke, az innováció terjedése és

tudásmenedzsment, politikai hálózatok, internet és hálózatok, személyes kapcsolathálók⁷, szervezetfejlesztés.

Laboratorio de Redes (Mexikóváros, Mexikó)⁸

A Mexikói Nemzeti Autonóm Egyetem (UNAM) Társadalmi Rendszerek Matematikai Modellezése elnevezésű tanszékén⁹ működik a *Hálózati Laboratórium* (Laboratorio de Redes, röviden LARS) elnevezésű szellemi műhely. A kutatócsoportot 1995-ben alapította Jorge Gil Mendieta. Főbb kutatási irányai a hálózatelemzésben használható algoritmusok és matematikai módszerek kifejlesztése és tanulmányozása, komplex hálózatok vizsgálata, akadémiai hálózatok feltárása, vállalkozói hálózatok feltérképezése, a mexikói politika hatalmi hálózatainak felderítése és elemzése. A műhely eddigi működése során mintegy másfél tucat konferenciát és szemináriumot rendezett, továbbá több mint húsz publikációval büszkélkedhet.

Sajnálatos módon Mendieta 2009 márciusában elhunyt, és halálával a műhely aktivitása is visszaesett, jelentősebb új kutatások nem történtek. Mindennek ellenére a kollégák nem hagyták elkallódní a rájuk hagyott szellemi örökséget: az elmúlt években is folyamatosan aktualizálták a politikai, akadémiai és vállalkozói hálózatok adatbázisait, így biztosítva, hogy ne vesszen kárba a kutatócsoport eddigi munkája. Bár jelen cikk megírásának időpont-

⁷ A *személyes kapcsolatháló* kifejezés az *egoháló* szinonimájaként használatos (MOLINA 2005.).

⁸ Az információk forrásai: <http://harary.iimas.unam.mx>, illetve a LARS munkatársának személyes közlése (Hozzáférés: 2012. szeptember 29.).

⁹ Az olvasóban joggal merülhet fel a kérdés, hogy miként létezhet ennyire specifikus tanszék egy egyetem berkein belül. Talán némi magyarázatot ad az a tény, hogy a szóban forgó intézménynek a 2011/2012-es tanévben több mint 324 ezer hallgatója volt, és tudományos alkalmazottainak száma megközelítette a 37 ezret. Forrás: <http://www.estadistica.unam.mx/numeralia/> (Hozzáférés: 2012. szeptember 29.).

⁶ Az információk forrása: <http://www.arschile.cl> (Hozzáférés: 2012. szeptember 29.).

jában (2012 szeptemberében) még tudományos irányítás nélkül működik a szervezet, a kutatócsoport tagjainak sikerült elérnie, hogy a labor vezetésére a fent jelzett tanszék új embert vegyen fel. A kiválasztási folyamat várhatóan 2012 végére fejeződik be.

Laboratorio de redes personales y comunidades (Sevilla, Spanyolország)¹⁰

A Sevillai Egyetem berkein belül működő, a pszichológus Isidro Maya Jariego által vezetett *Személyes kapcsolatháló és közösségek laboratóriuma* (Laboratorio de redes personales y comunidades, röviden LRPC) kifejezetten a közösségi részvétel új, az individualizáció folyamatával összefüggő formáinak vizsgálatára specializálta magát. A kutatók a pszichológia és a kapcsolatháló-elemzés segítségével tárják fel a közösségek jellemzőit, különös hangsúllyal a transznacionális és az on-line csoportokra.

Annak érdekében, hogy a szociális programok nagyobb hatékonysággal valósulhassanak meg, a vizsgálatok jelentős része potenciális beavatkozási pontok detektálását is elvégzi. A kutatók úgy vélik, hogy a társadalmi és közösségi intervenciók megtervezése, a különböző közösségfejlesztési folyamatok hatásának elemzése is lehetséges a hálózatelemzés segítségével.

A kutatási profil mellett erős a képzési jelleg is. A kapcsolatháló-elemzés spanyolországi helyzetének előremozdítása érdekében 2003 óta rendezi meg Maya Jariego a *Sevillai Kapcsolatháló-elemzés Szeminárium* (Seminario para el Análisis de Redes Sociales en Sevilla, röviden ARS Sevilla) elnevezésű rendezvényt. A program évről évre változik, így – csak a kezdeti témákat ismertetve – első alkalommal a kapcsolatháló-elemzés fogalmainak és mód-

szertanának ismertetéséről szólt a rendezvény, 2004-ben a bevándorlók kapcsolathálóinak kutatása köré épült a szeminárium, a harmadik alkalommal a hálózatok vizualizációja volt a téma, 2006-ban pedig a UCINet program használatára tanították a résztvevőket. Bár az esemény a 2009-es és 2010-es évben nem került megrendezésre, a kétéves szünetet követően 2011-ben újraindult, 2012-ben pedig – ARS Andalucía névre átkeresztelve – két alkalommal is megtartották. A 2002-ben alapított csoportosulás jelenleg összesen nyolc aktív főt számlál, akikkel az LRPC számos nemzetközi kutatási projektben vesz részt.

Laboratorio de redes personales y comunidades (Barcelona, Spanyolország)¹¹

A *Személyes kapcsolatháló és közösségek laboratóriuma* (Laboratorio de redes personales y comunidades, röviden egolab, illetve egolab-GRAFO) 2006-ban alakult meg a Barcelonai Autonóm Egyetem GRAFO elnevezésű antropológiai kutatócsoportja részeként. A kezdetek óta Molina vezeti a csoportosulást, rajta kívül a cikk megírásának időpontjában három szenior kutató, nyolc PhD hallgató, továbbá egy meghívott kutató alkotja a szellemi műhelyt. Az egolab-GRAFO fő kutatási területe a személyes kapcsolatháló és közösségek transznacionális kontextusban történő vizsgálata, elsősorban Délkelet-Európában. Az egolab munkatársai 2003 óta több mint 30 publikációt jelentettek meg, továbbá számtalan konferencián vettek részt.

Évente megrendezésre kerülő nyári egyetemüket (Teoría, métodos y aplicaciones de las redes sociales) először 2007-ben rendezték meg spanyol nyelven, 2009 óta azonban angolul adják át az ismereteket. A kapcsolatháló-elemzés elméletét, módszereit és alkalmazásait bemutatni kívánó egyhetes program központi

¹⁰ Az információk forrásai: MOLINA 2007., <http://personal.us.es/isidromj/php/inicio> és <http://investigacion.us.es/sisius/grupo/HUM059> (Hozzáférés: 2012. szeptember 29.), továbbá Maya Jariego személyes közlése.

¹¹ Az információk forrása: <http://grupsderecerca.uab.cat/egolab> (Hozzáférés: 2012. szeptember 29.) és José Luis Molina személyes közlése.

témája 2008-tól 2010-ig a SIENA programmal történő dinamikus elemzés volt, majd az ezt követő két nyári egyetem a személyes kapcsolatháló mérését jelölte meg fő tématerületként.

A kutatócsoport tevékenysége közé tartozik a *Személyes Kapcsolatháló Obszervatóriumnak* (Observatory of Personal Networks, röviden OPeN) fejlesztése, amelyet a Toulouse-i le Mirail Egyetem, a Floridai Egyetem és a Sevil-lai Egyetem munkatársai közösen fejlesztenek. A Molina, Maya Jariego és Miranda J. Lubbers ötlete alapján létrejövő obszervatórium tulajdonképpen kapcsolati adatok elektronikus archívuma, amelynek célja, hogy a személyes kapcsolathálókkal foglalkozó kutatások adatainak egy helyre gyűjtésével azokat másodelemzésre elérhetővé tegye más kutatók számára is.

Záró gondolatok

Vizsgálódásunk során megismerhettük a spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzés kialakulásának történetét, megfigyelhettük a területen folyó tudományos együttműködések alakzatait, továbbá néhány kutatócsoport is bemutatásra került. A bevezetőben feltett kérdés megválaszolása azonban még hátra van. Ehhez azon állítás valóságtartalmát kell újra megvizsgáljunk, amely szerint a nemzetközi tudományos színtéren nem tekinthető meghatározó jelentőségűnek a spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzés. Ez a kijelentés önmagában nem helytelen, ugyanakkor csak abban az esetben tekinthetjük helyesnek, ha csupán az angol nyelvű tudományos közlésekre szűkítjük le vizsgálódásainkat. Nem szabad szem elől téveszteni azt a tény, hogy a spanyol kéttucat országban hivatalos nyelv, így az ezt használó országok önálló nemzetközi szcénát képeznek. Az is könnyen belátható, hogy mivel a REDES-ben, illetve más spanyol nyelvű tudományos folyóiratban anyanyelvükön publikálhatnak a kutatók, sok esetben nem kényszerülnek – nyelvi akadályokkal járó – angol nyelvű publikációk megírására. Ezt figyelembe véve relatívvá válik korábbi, a

spanyol kapcsolatháló-elemzés viszonylagos nemzetközi súlytalanságára tett állításunk. Másrészt – mint azt bemutattuk – a spanyol nyelvű kapcsolatháló-elemzés lemaradása a kilencvenes években egyértelmű volt, ugyanakkor mára már komoly tudományos potenciállal bírnak a spanyolországi és latin-amerikai kutatók. Ezzel megválaszoltuk a kérdést: a spanyol ajkú hálózatelemzés szereplői kifejezetten jelentős eredményeket érnek el, azonban ezeket jellemzően egymás között, spanyol nyelven terjesztik, és mindez a külső szereplők számára jelentősen csökkenti a láthatóságot. Megállapítható tehát, hogy a közös nyelv használata nem csupán lehetőségeket, hanem kockázatokat is rejt magában. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CZAKÓ, ÁGNES – SIK, ENDRE 1988. Managers' Reciprocal Transactions. *Connections* 1988. no. 3. 23–32.
- DE LA RÚA, AINHOA DE FEDERICO 2004. Los espacios sociales de la transnacionalidad. Una tipología de la integración relacional de los migrantes. *Araucaria. Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades* 2004. no. 2. 120–140.
- DÍAZ-GUILERA, ARENAS, A. – GUIMERÁ, R. – MOLINA, J. L. – CASAS, F. – LOZARES, C. 2003. Comentarios a El problema del mundo pequeño de S. Milgram. *Araucaria. Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades* 2003. no. 2. 83–91.
- DÍAZ, AURELIO – BARRUTI, MILA – DONCEL, CONCHA 1992. *Les Línies de l'èxit? : estudi sobre la naturalesa i l'extensió del consum de cocaïna a Barcelona*, Barcelona, Laboratori de Sociologia ICESB, Ajuntament de Barcelona.
- ESPINOZA, VICENTE 2005. Genealogía de los usos actuales del análisis de redes sociales en Latinoamérica. In: PORRAS J. I. és ESPINOZA V. (eds.) *Redes. Enfoques y aplicaciones del análisis de redes sociales (ARS)*. Santiago, Chile: Universidad Bolivariana.
- ESPINOZA, VICENTE IVAN 1992. *Networks of informal economy: work and community among Santiago's urban poor*. Ph.D., University of Toronto.
- FREEMAN, LINTON C. 2000. La centralidad en las redes sociales: clarificación conceptual. *Política y sociedad* 2000. no. 1. 131–148.

- FREEMAN, LINTON C. 2004. *The Development of social network analysis: a study in the sociology of science*, Vancouver, BC, Empirical Press.
- FRIEDMAN, SAMUEL, – ROSSI, DIANA – FLOM, PETER L. 2006. „Big Events” and Networks. *Connections* 2006. no. 1. 9–14.
- GONZÁLEZ, ROSA LUZ – MOLINA, JOSÉ LUIS 2003. Introducción: Redes para repensar lo social. *REDES* 2003. no. 1. 1–4.
- GRANOVETTER, MARK 1983. The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory* 1983. no. 1. 201–233.
- G GRANOVETTER, MARK S. 2000. La fuerza de los vínculos débiles. *Polytica y sociedad* 2000. no. 1. 41–56.
- HARARY, FRANK – GIL-MENDEIETA, JORGE – SCHMIDT, SAMUEL 2001. The Minimally Nonplanar Graph of a Mexican Power Network. *Connections* 2001. no. 2. 47–53.
- HERRERO, REYES 2000. La terminología del análisis de redes. Problemas de definición y de traducción. *Polytica y sociedad* 2000. no. 1. 199–206.
- KÖNCZEI, CSONGOR 2007. *A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról*. PhD, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- LETENYEI, LÁSZLÓ (ed.) 2005. *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása*, Budapest, L'Harmattan - Ráció Kiadó.
- LETENYEI, LÁSZLÓ 2001. Beszámoló a spanyol ajkú kapcsolatháló-elemzők budapesti „mellékkonferenciájáról”. *Szociológiai Szemle* 2001. 3. sz. 148–150.
- LOMNITZ, LARISSA ADLER DE 1975. *Cómo sobreviven los marginados*, México, Siglo Veintiuno.
- LOZARES, CARLOS 1995. La teoría de redes sociales. *PAPERS Revista de sociología* 1995. no. 1. 103–126.
- MAYA JARIEGO, ISIDRO 2003. El mundo es un pañuelo: la técnica Small-World de Milgram. *Araucaria. Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades* 2003. no. 2. 3–67.
- MENDEIETA, JORGE GIL – SCHMIDT, SAMUEL (eds.) 2002. *Análisis de redes. Aplicaciones en ciencias sociales*, Ciudad de México, México: Universidad Nacional Autónoma de México.
- MENDEIETA, JORGE GIL – SCHMIDT, SAMUEL – CASTRO, JORGE – RUIZ, ALEJANDRO 1997. A Dynamic Analysis of the Mexican Power Network. *Connections* 1997. no. 2. 34–55.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 1993. L'organigrama informal a les organitzacions. Una aproximació desde l'anàlisi de xarxes socials. *Revista Catalana de Sociologia* 1993. no. 1. 65–86.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 1995. Análisis de redes y cultura organizativa: una propuesta metodológica. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 1995. no. 3. 249–263.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 2001a. *El análisis de redes sociales. Una introducción*, Barcelona, Editorial Bellaterra.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 2001b. The informal organizational chart in organizations: An approach from the social network analysis. *Connections* 2001b. no. 1. 78–91.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 2005. El estudio de las redes personales: contribuciones, métodos y perspectivas. *Empiria* 2005. no. 2. 71–106.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 2007. The Development of Social Network Analysis In the Spanish-Speaking World: A Spanish Chronicle. *Social Networks* 2007. no. 2. 324–329.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 2009. Panorama de la investigación en redes sociales. *REDES* 2009. no. 2.
- MOLINA, JOSÉ LUIS, COLINA, CARLOS LOZARES és MACÍAS, ALEJANDRO GARCÍA 2002. El análisis de redes en España e Hispanoamérica. *REDES* 2002. no. 1.
- PETRÓCZI, ANDREA – NEPUSZ, TAMÁS – BAZSÓ, FÜLÖP 2007. Measuring tie-strength in virtual social networks. *Connections* 2007. no. 2. 39–52.
- PIZARRO, NARCISO 1990. Teoría de redes sociales. *Suplementos Anthropos* 1990. no. 5. 146–142.
- PIZARRO, NARCISO 1998. *Tratado de metodología de las ciencias sociales*, Madrid, Siglo XXI de España.
- PRELL, CHRISTINA 2012. *Social network analysis: history, theory and methodology*, Los Angeles, Calif.; London, SAGE.
- REQUENA SANTOS, FÉLIX 1989. El concepto de red social. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 1989. no. 4. 137–152.
- REQUENA SANTOS, FÉLIX 1991a. Redes sociales y mecanismos de acceso al mercado de trabajo. *Sociología del trabajo* 1991a. no. 1. 117–140.
- REQUENA SANTOS, FÉLIX 1991b. *Redes sociales y mercado de trabajo. Elementos para una teoría del capital relacional*, Madrid, Spain, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- REQUENA SANTOS, FÉLIX 1996. *Redes sociales y cuestionarios* Santos.
- REQUENA SANTOS, FÉLIX (ed.) 2003. *Análisis de redes sociales. Orígenes, teorías y aplicaciones*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

- RODRÍGUEZ, JOSEP A. 1993. La Sociología Académica. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 1993. no. 4. 175–200.
- RODRÍGUEZ, JOSEP A. 1995. *Análisis estructural y de redes*. Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- SCHMIDT, SAMUEL – MOLINA, JOSÉ LUIS 2003. El Análisis de redes sociales en Hispano-América: presente y futuro. *Mesa Hispano-Americana de la XXIII Conferencia Internacional de Análisis de Redes Sociales, Febrero 12-16*. Cancún, México.
- SCOTT, JOHN 2000. *Social network analysis: a handbook*. London ; Thousands Oaks, Calif., SAGE Publications.
- SIK, ENDRE 1987. News from Hungary. *Connections* 1987. no. 2. 118–119.
- STUCHLIK, MILAN 1976. *Life on a halfshare: mechanisms of social recruitment among the Mapache of southera Chile*. C. Hurst.
- STUCHLIK, MILAN 1999. *La vida en mediería: mecanismos de reclutamiento social de los mapuches*, Santiago, Chile, SOLES Ediciones.
- VEDRES, BALÁZS 2000. The Constellations of Economic Power: The Position of Political Actors, Banks and Large Corporations in the Network of Directorate Interlocks in Hungary, 1997. *Connections* 2000. no. 1. 44–59.
- WELLMAN, BARRY 1997. El análisis estructural: del método y la metáfora a la teoría y la sustancia. *Debates en Sociología* 1997. no. 1. 47–97.
- WELLMAN, BARRY 2000. El análisis estructural: del método y la metáfora a la teoría y la sustancia. *Polytica y sociedad* 2000. no. 1. 11–40.

FELEKY, GÁBOR ATTILA

About the Past and Present of the Spanish and Latin-American Social Network Analysis

Abstract

In my study I offer an overview on the major milestones of the development of social network analysis in Spain and Latin America. I present the most significant publications, and those persons who had contributed the most to the spread of the network analysis approach in Spanish-speaking countries. By analysing the co-authorships of the articles published in the most important Spanish-language social network analysis journal, I reveal a scientific co-operation network of Spanish-speaking social network researchers. With the presentation of four major network research think-tanks, I offer insights on some good practices and living examples, which show how opportunities provided by the network approach can be exploited. The article also includes an analysis of publications of two major social network journals in order to explore how Spanish-speaking network researchers are seen by the Anglo-Saxon scientific community.